

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Geloven met meerdere zielen

Alberts, S.E.

Citation

Alberts, S. E. (2023). Geloven met meerdere zielen. *Sophie*, 13(5), 16-21. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3665146>

Version: Accepted Manuscript

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3665146>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Geloven met meerdere zielen

Cultuur en maatschappij | Elise Alberts

Wat doet meertaligheid met je geloofsbeleving? We zijn ons er vaak niet zo van bewust welk effect een specifieke taal kan hebben op de manier waarop je denkt, voelt en gelooft. Elke taal draagt een eigen wereld met zich mee die een ander verhaal vertelt. Taalwetenschapper en theoloog Elise Alberts laat zien hoe complex meertaligheid eigenlijk is, en waarom we het in het geloof juist moeten vieren.

“Wie een tweede taal beheerst, bezit een tweede ziel” (Karel de Grote)

De meerderheid van de wereldbevolking is meertalig. In het Westen beseffen we dat vaak niet, omdat de maatschappij is ingesteld op eentaligheid. Zelfs als je een aardig woordje over de grens spreekt, dient dit meestal met name functionele doeleinden; eentaligheid is het prototype. In de wetenschap heerste er lange tijd ook de overtuiging dat het schadelijk was voor een kind om meertalig op te groeien: het zou voor verwarring zorgen, de talen zouden door elkaar gaan lopen, en het kind zou opgroeien met een taal- en cognitieve achterstand. Tegenwoordig is deze *monolingual bias*, waarbij eentaligheid als de norm wordt gezien, in de wetenschap langzaam aan het verdwijnen en zien taalwetenschappers het mixen van talen eerder als een teken van taalbeheersing dan taalverarming. Bovendien lijkt meertaligheid juist positieve effecten te hebben op cognitie. In de maatschappij zien we echter nog veel sporen van de *monolingual bias*: ouders met een migratieachtergrond worden aangeraden zoveel mogelijk Nederlands met hun kinderen te spreken, het taalbeleid blijft vaak beperkt tot alleen het Nederlands of het Engels – want dat heeft tenminste economisch belang – en wanneer je slecht Nederlands spreekt krijg je al snel het stempel ‘laaggeletterd’, terwijl je wellicht een hoog niveau in je andere talen hebt (zie bijvoorbeeld de Taalnota van de Gemeente Den Haag, 2021). In de meeste Nederlandse kerken zien we ook weinig sporen van de rijkdom aan meertaligheid die aanwezig is in de Nederlandse maatschappij.

De talen van het hart

De taal waarmee je opgroeit, die je in de wieg al wordt toegefluisterd, wordt in de regel als de meest intieme en emotionele beschouwd. Dit komt ook uit taalkundig onderzoek naar voren. Lezen mensen bijvoorbeeld een emotionele passage van Harry Potter in hun eerste taal en in hun later geleerde taal, dan blijkt men sterkere reacties in de hersenen te vinden bij het lezen van de passages in de eerste taal (Hsu, Jacobs, Conrad, 2015). Het is dus niet vreemd dat christelijke zendingsorganisaties en bijbelvertalers al een lange tijd vasthouden aan het idee dat Gods boodschap in een eerste taal effectiever is. Dit gaat verder dan puur het kunnen begrijpen van de tekst en theologie, maar komt voort uit het streven naar een persoonlijke relatie met God. Als de taal die je gebruikt in je geloof niet hetzelfde is als de taal die je thuis gebruikt, ontstaat er een hybride en fragmentarisch soort theologie die op de lange termijn niet duurzaam zal zijn voor het persoonlijke geloof, zo is de gedachte. Het idee dat er één ‘taal van het hart’ is heeft geleid tot talloze vertalingen van de Bijbel en andere literatuur.

Veel van de grammatica's en woordenboeken zijn ontstaan door deze drijfveer van theologen om het woord van God bij de volkeren te brengen. Zonder het gebruik van de 'taal van hun hart' zou er geen authenticiteit en geen intimiteit met God kunnen zijn, aldus de zendelingen. Het idee dat meertaligheid ook onderdeel kan zijn van het spirituele leven van een christen is jarenlang bevochten. Immers, een christen kon maar één taal van het hart hebben – dat is de taal waarin ze dromen, denken en liefhebben.

Voor mensen die meertalig zijn is dit een vreemde bewering. Meertaligen zijn geneigd om hun talenpalet op verschillende momenten en op verschillende manieren in te zetten. Iemand die meerdere talen tot zijn of haar beschikking heeft, kan deze ook gaan mixen om zich beter te kunnen uitdrukken. Daarnaast zijn meertalige mensen gedaanteverwisselaars. Een andere taal spreken kan voelen alsof je een andere persoonlijkheid aanneemt: je humor is anders, je bent wat meer ad rem of juist voorzichtiger, en misschien durf je grover te zijn in de ene taal dan in de andere taal. Dat is heel intuïtief: migranten die hun eerste taal achter zich gelaten hebben en zich volledig hebben ondergedompeld in een nieuwe taal, voelen, hoe goed ze de taal ook spreken, dat bijvoorbeeld scheldwoorden toch net even wat lekkerder klinken in de eerste taal. Hoewel de meeste aspecten van je identiteit en persoonlijkheid hetzelfde zullen blijven, voel je je toch net wat anders als je van taal wisselt. Meertaligen zijn zich hier vaak zeer bewust van. We lezen het in memoires van meertalige auteurs, zoals de Frans-Engelse tweetalige auteur Julian Green: "Er was zo weinig gelijkenis tussen wat ik in het Engels schreef en wat ik al in het Frans had geschreven, dat bijna betwijfeld kon worden of dezelfde persoon de auteur was van deze twee stukken werk" (Green, 1993/1941, p. 62, geciteerd in Pavlenko, 2011, p. 8). Meertaligen zouden zichzelf anders beschrijven en andere normen en waarden hebben als ze hun eerste of tweede taal zouden gebruiken, en scoren anders op persoonlijkheidstesten wanneer deze in een andere taal worden afgenomen. Via een andere taal laten ze een ander ziel zien, zoals de bekende quote toegeschreven aan Karel de Grote luidt.

Een christen kon maar één taal van het hart hebben: de taal waarin ze dromen, denken en liefhebben

Goddelijke en duivelse talen

Door mensen te reduceren tot één taal loop je dus veel nuances mis. Dit uiteten meertaligen vaak ook in hun geloofsleven. In een Spaans-Engelse geloofsgemeenschap in de Verenigde Staten worden er bijvoorbeeld jeugddiensten in het 'Spanglish' gehouden, een mix van het Spaans en het Engels (Rodriguez, 2012). Voor de groep jongeren die opgroeien met beide talen is het simpelweg niet mogelijk om één taal als geloofstaal te bestempelen of gebruiken. Anderzijds kunnen taalattitudes, de manieren waarop gebruikers tegen een taal aankijken, een rol spelen in hoe intiem de ene of de andere taal kan zijn in meertalige gemeenschappen. In sommige gevallen kan er in meertalige gemeenschappen een sterke afgunst ontstaan van één van de talen, wat gevolgen kan hebben voor de geschiktheid van die taal in een religieuze context. Het Iers wordt bijvoorbeeld in folklore beschreven als de taal die door God zelf werd gesproken, terwijl het Engels, wat de Ieren werd opgelegd, een valse moeder was (Neville,

2001). Het opgeven van de Ierse taal betekende hier ook het verlies van hun katholieke geloof, want het Engels was sterk gerelateerd aan het protestantisme. Hier is ook een eschatologische gedachte aan verbonden: in de laatste dagen zal de Ierse taal haar vitaliteit mogen herstellen en als enige in de hemel klinken. De taal van de onderdrukker of van de dominante cultuur wordt dan gerelateerd aan de duivel: “*El diablo habla inglés*” (“de duivel spreekt Engels”), zeggen Hispanic kerkgangers in de Verenigde Staten uit angst voor de impact van de Noord-Amerikaanse cultuur (Rodriguez, 2012, p. 199). De taal die een meertalige christen gebruikt in zijn geloof is een weerspiegeling van de maatschappelijke inbedding van die taal. Maar het zegt ook iets over de relatie met God: wanneer een taal zijn smaak verliest, intimiteit kwijtraakt en negativiteit oproept dan kan dit een relatie met God tegenwerken. Woorden in de taal die dan gelinkt zijn aan een negatieve en pijnlijke periode in iemands leven kunnen dan lastig te rijmen zijn met een beeld van een liefdevolle God, bijvoorbeeld. Wanneer iemand een intieme en persoonlijke relatie met God zoekt zal hij of zij een taal uitkiezen die die intimiteit het beste kan dragen.

Kerkdienst in het West-Fries

Taal is ook fluïde: een eenvoudig onderscheid van wat het ‘echte’ Nederlands is, is lastig te maken zonder daarbij prescriptief te zijn. Er zijn tal van variaties te vinden in onze taal, zoals lokale dialecten die vaak als ongeschikt werden beschouwd voor de eredienst. Zo groeide mijn moeder op in Aalst, een klein dorp in de Bommelerwaard op de grens van Gelderland en Brabant. Zij sprak thuis dialect. In de kerk werd er echter ‘netjes’ gesproken. Het lezen van de Bijbel diende als een manier om het ‘algemeen beschaafd Nederlands’ te leren. De dominee sprak meestal geen dialect, omdat hij vaak niet afkomstig was uit de regio. Ook een ouderling die een gebed uitsprak tijdens zijn ambtsbediening, deed zijn best om het enigszins als keurig Nederlands te laten klinken. Mijn tante vertelde hierover dat ze het in gebed “onbeleefd vond om tegen zo’n heilig iemand dialect te spreken”. In Nederland zien we echter in de laatste jaren een opkomst van kerkdiensten in dialect. Diensten in het Achterhoeks, West-Fries, Thools en Gronings trekken volle zalen. Ook de Bijbel in het Haags – waarbij Mozes het volk Israël uit Zoetermeer naar Den Haag als land van melk en honing leidt – wint aan populariteit onder Hagenaren en Hagenezen. Een kerkdienst in het West-Fries, hoewel aan het begin wat onwennig en onbekend, wordt goed ontvangen onder de West-Friese gemeenteleden. Voorganger Ina Broekhuizen-Slot stelt: “Ik denk wel dat dialect nog meer in dat hart zit ... of God hier nou door dichterbij komt, dat zou ik hopen. En misschien denk ik dat ook wel” (Van Oostendorp, 2023). Het dialect, vaak over het hoofd gezien in het religieuze leven van mensen, vervult hier de rol van een emotionele en religieuze taal, in contrast met het Standaardnederlands. Doordat mensen zijn opgegroeid met een dialect als eerste taal terwijl het Standaardnederlands de rol van een tweede en meer afstandelijke taal vervulde, kan het een verademing zijn om dialect in een kerkelijke context te mogen gebruiken. Het laat zien dat God niet alleen het formele Standaardnederlands spreekt wat veel dialectsprekers pas leren op school, maar juist ook tot ze spreekt in de taal die ze in hun dagelijks leven gebruiken. Op die manier voelt God meer bereikbaar, tastbaarder en altijd aanwezig, óók buiten het kerkgebouw.

Het dialect vervult de rol van een emotionele en religieuze taal, in contrast met het Standaardnederlands

Tale Kanaäns

Binnen een groep of gemeenschap kan ook uniek taalgebruik ontstaan dat fungeert als een identiteitsmarker en/of als een sjibbolet, om te zien wie er wel of niet binnen een groep hoort. Denk aan taalvarianten zoals straattaal (waar ook een Bijbelvertaling van is verschenen, *De torrie van Mattie*), het vroegere Bargoens, of de zakentaal die wordt gebruikt door op de Zuidas (zoals in de bekende Unox reclame uit 1999). Net zoals het gebruik van een andere taal, kan ook dit een aanzienlijke hindernis vormen voor mensen om zich thuis te voelen of een emotionele band te ontwikkelen met een groep. Een bekend voorbeeld van zo'n taalvariant uit een religieuze groep is de 'Tale Kanaäns', het piëtistische woordgebruik van met name woorden en zinnen die uit Statenvertaling komen. In zijn proefschrift waarin hij woorden en zinnen uit deze taal zorgvuldig heeft beschreven, zet Van de Ketterij uiteen hoe de taal gezien wordt als een "shibbolet tussen de ware gelovigen en naambelijders" (1972, p. 13) en hoe er met de tijd "een onoverbrugbare kloof" (p. 15) is ontstaan tussen dit taalgebruik en het Standaardnederlands. Volgens Van de Ketterij werd de taal gezien als een instrument om meer kennis van God te vergaren, maar ook om geestelijke ervaringen woorden te geven. "Het taalgebruik zal openbaar maken wie wedergeboren is" (p. 14), aldus Van de Ketterij. Of je gered bent of niet zal onder anderen hoorbaar zijn aan je taalgebruik – 'een christen herken je aan zijn praat, daad en gewaad' zei men vroeger. Het is dus een exclusieve taal voor God. Aan de andere kant heeft het voor mensen ook zo zijn aantrekkingskracht: het mythische en magische van een zulk piëtistisch taalgebruik geeft het een gevoel van heiligheid, wat het bijna tot een goddelijke taal maakt voor gebruikers. Dit unieke taalgebruik heeft dus twee kanten: enerzijds werkt het afstotend en kan het mensen buitensluiten en uitstoten van de gemeenschap, vooral als er geen openheid bestaat voor nieuwkomers om de taal te leren. Denk ook aan mensen die Nederlands niet als eerste taal hebben waardoor het leren van deze taal nog ingewikkelder wordt. Daarnaast geeft het ook een eenzijdig en beperkt beeld van een God die maar één bepaald soort taal zou spreken en verstaan. Het spreken van een speciale taal kan echter ook een gevoel van eerbied en respect uitdrukken die voor sommige gelovigen onlosmakelijk verbonden is met hun beeld van en relatie met God.

Het *foreign-language* effect

Het gebruik van een tweede, later geleerde taal, kan ook zo zijn voordelen hebben in religieuze contexten. Woorden zijn gelinkt aan herinneringen. Zo zien we dat mensen makkelijker een herinnering kunnen ophalen in de taal waarin het heeft plaatsgevonden dan in een andere taal. Het leren van een nieuwe taal lijkt in die zin een *tabula rasa* te zijn, een onbeschreven blad waarin herinneringen en ervaringen nog ruimte krijgen om associaties te vormen. Taal kan dus ook een instrument zijn om openheid te creëren om te praten over pijnlijke gebeurtenissen. Onderzoek over dit *foreign-language* effect laat zien dat het prettiger kan zijn om een tweede taal te gebruiken wanneer er traumatische en persoonlijke gebeurtenissen besproken worden (Cook & Dewaele, 2016). Andersom kan het voor een migrant die al een lange tijd haar eigen taal niet heeft gehoord een enorme opluchting zijn om

woorden en zinnen weer in haar taal te horen klinken. Ook ethische vraagstukken worden anders aangepakt in een tweede taal dan een eerste taal. Als meertaligen het bekende trolleyprobleem voorgeschoteld krijgen in hun eerste taal, kiezen ze eerder voor het belang van de samenleving, de utilitaire keuze, dan wanneer ze het probleem voorgelegd krijgen in een vreemde taal (Costa et al., 2014).

Zoals hierboven beschreven, lijkt een later geleerde taal ook een wat minder emotionele taal te zijn. Het gebruik van een later geleerde taal geeft een gevoel van distantie wat voor een persoonlijke relatie met God niet ideaal is: immers, het is mede door ons taalgebruik dat we God proberen te doorgronden. Voor velen spelen emoties ook een cruciale rol in hun spiritualiteit waardoor het ingewikkeld wordt als dit wordt tegengehouden door een taal met meer afstand. Dat betekent niet dat het altijd de voorkeur geniet om een eerste taal te gebruiken. Het is belangrijk dat we bewust zijn van het effect van het gebruik van de ene of de andere taal, juist in het religieuze leven. In pastorale contexten kan het een opluchting zijn om een taal te mogen gebruiken die geen negatieve herinneringen oproept of juist een taal die emotioneel dicht bij iemand ligt. Een andere taal kan iemand meer openheid bieden om zijn of haar hart te luchten. Zoals Reinier Sonneveld (2022) het beschrijft in zijn boek *Reli detox*: “Het is verschrikkelijk om te zien hoe de mooiste woorden die we als mensen kennen, zo worden omgedraaid dat ze krachteloos of zelfs giftig worden” (p. 179). Woorden kunnen hun kracht verliezen als ze misbruikt en vervormd zijn, en soms kan een andere taal helpen om deze negatieve connotaties te vermijden.

Engels als de lingua diabolica

Hoewel meertaligheid in Nederland met name als het gaat om migrantentalen nog steeds eerder als een struikelblok dan een verrijking wordt gezien, is het Engels hier een uitzondering in. Onder de noemer internationalisering is de maatschappij steeds meer aan het verengelsen. Het is allang niet meer vreemd om Engelse of tweetalige, Engels-Nederlandse reclameborden tegen te komen op straat, jeugd te horen wisselen tussen het Engels en het Nederlands, en Engelse fragmenten op de radio niet te vertalen. Jongeren geven aan liever in het Engels dan het Nederlands te lezen. Nederlanders spreken goed Engels, is in het algemeen de gedachte. Ze zijn nummer één op de *English Proficiency Index*, die Engelstalige vaardigheid onder tweede taal Engelssprekenden meet. Soms gaat dat zo ver we mensen die Nederlanders willen leren een button met ‘praat Nederlands met mij’ moeten opspelden zodat Nederlanders niet automatisch wisselen naar het Engels. Alhoewel thuistalen zoals het Turks en het Pools worden onderdrukt in bijvoorbeeld de kinderopvang, wordt Engels-Nederlandse kinderopvang actief gesubsidieerd door de overheid. In toenemende mate zien we het Engels ook gebruikt worden in Nederlandse religieuze contexten. Een onderzoek van theoloog en musicus Hanna Rijken (2020) onder Anglicaanse koren in Nederland laat zien dat mensen een bepaalde schoonheid en sacraliteit ervaren in het Engels, iets wat ze niet kunnen vinden in het Nederlands. Voor sommige mensen wordt het Engels langzaam een geloofstaal, een soort nieuwe Tale Kanaäns.

Wat maakt het Engels zo bijzonder ten opzichte van andere talen? Er is niet iets intrinsieks aan deze taal waardoor het beter, mooier of makkelijker is, zoals sommigen beweren. Er kleeft macht aan de taal. Macht ontstaan door een combinatie van geografische, historische en socioculturele factoren. Het Engels wordt gezien als een instrument voor succes, vrijheid, democratie, moderniteit, en socio-economisch succes: een manier om hogerop te komen. De taal is ook sterk gelinkt aan de Westerse, met name Angelsaksische cultuur en religieuze identiteit. Zo werden na de gebeurtenissen van 9/11 door de Verenigde Staten Engelse lessen ingezet in islamitische gemeenschappen in het mondiale Zuiden met als doel de islamitische invloed in te dammen, want aan het Engels zou geen islamitische identiteit kunnen kleven (Karmani, 2005). Het is ook een verwoestende taal: door het opdringen van het Engels in koloniale gebieden zijn minderheidstalen onderdrukt en uitgeroeid. Het Engels is dus, zoals de bekende Engelse taalwetenschapper Robert Phillipson beschreef in 2008, voor sommigen een *lingua divina*, vol van schoonheid en spiritualiteit, maar voor anderen een *lingua diabolica*, zoals we ook al eerder zagen bij het Engels in Ierland en de Verenigde Staten. Het gebruik van het Engels door Nederlandse christenen kan een frisse blik geven op hun geloof doordat het losstaat van de Nederlandse context. Maar de Angelsaksische invloed moet niet worden onderschat. Deze invloed hoeft niet verkeerd te zijn: immers, het kan het geloof voor sommigen wat aantrekkelijker en hipper maken dan wat de Nederlandse kerkcultuur soms uitstraalt. Door het gebruik van een *lingua franca* kan het ook voelen alsof je onderdeel bent van een grotere, globale vorm van christendom en lijkt er meer eenheid te ontstaan met andere christenen in de wereld. Dit voelt inclusief en bijna hemels: het is een taal die een veelvoud aan culturen met elkaar weet te verbinden. Toch moeten we voorzichtig zijn met dat soort claims. Het Engels moet, ook in religieuze contexten, andere talen niet gaan vervangen want dan verdwijnt een enorme rijkdom aan expressie. De culturele connotaties die vastzitten aan talen beïnvloeden de manier waarop je naar je geloof kijkt. God spreekt en verstaat Engels. Maar God spreekt ook Nederlands, Iers, Afrikaans, Oshiwambo, Kannada, Sranantongo en Westfries. Elke taal kan je geloofsbeleving op een andere manier beïnvloeden.

Door het gebruik van een *lingua franca* kan het voelen alsof je onderdeel bent van een grotere, globale vorm van christendom

Laten we meertaligheid vieren

De diepgaande complexiteit van meertaligheid mag niet onderschat worden. Elk individu draagt een overvloed aan taalvarianten, dialecten en accenten met zich mee, die een blauwdruk vormen van hun innerlijke wereld. Deze rijke diversiteit is iets om te vieren, niet om te onderdrukken. Een meertalige kan meerdere geloofstalen hebben, die eveneens na verloop van tijd kunnen veranderen. De associaties en connotaties die aan een taal vastzitten, zoals bijvoorbeeld de associatie van heiligheid, kunnen hier invloed op uitoefenen. Voor sommigen kan het gebruik van een eerste taal een enorme opluchting zijn en een gevoel van vrijheid geven om spirituele kanten van het leven te delen. Voor anderen kan een tweede taal deze rol beter vervullen doordat het vrij is van de ervaringen die ze hebben doorgemaakt in hun eerste taal. Hoewel taal sterk verweven is met cultuur kunnen we het ons ook eigen

maken, vervormen, mixen en aanpassen voor ons eigen gebruik. Door het erkennen en vieren van deze meertaligheid doen we recht aan alle aspecten van de meertalige ziel. Juist in geloofsgemeenschappen ligt een uitgesproken kans om hier gebruik van te maken.

Elise Alberts is promovenda bij de Protestantse Theologische Universiteit en Universiteit Leiden. Haar onderzoek gaat over het gebruik van de Engelse taal onder Nederlandstalige gelovigen in Nederland.

Literatuur

- Albert Costa, Alice Foucart, Sayuri Hayakawa, Melina Aparici, Jose Apesteguia, Joy Heafner, Boaz Keysar, Your morals depend on language, *PLoS ONE*, 2014, 9(4), p. 1-7.
- Aneta Pavlenko, *Thinking and speaking in two languages*, Multilingual Matters 2011.
- Chun-Ting Hsu, Arthur M. Jacobs, Markus Conrad, Can Harry Potter still put a spell on us in a second language? An fMRI study on reading emotion-laden literature in late bilinguals, *Cortex* 62, 2015, p. 282-295.
- Cornelis van de Ketterij, *De weg in woorden: Een systematische beschrijving van piëtistisch woordgebruik na 1900*, Universiteit Leiden 1972.
- Daniel A. Rodriguez, Hispanic ministry where language is no barrier. Church growth among U.S.-born English-dominant Latinos, *Missiology: An International Review* 38(4), 2012, p. 432-442.
- Gemeente Den Haag, *De taal van het meedoen: taalnota Gemeente Den Haag*, 2021.
- Grace Neville, God's own language? Attitudes to Irish, then and now. *Etudes Irlandaises*, 26(2), 2001, p. 81-96.
- Hanna Rijken, *My soul doth magnify: The appropriation of Anglican choral evensong in The Netherlands*, VU University Press 2020.
- Marc van Oostendorp, Geloof en Dialect met Gé Reinders, Ina Broekhuizen en Margot Berends [Podcastaflevering], *Het dialectenbureau*, 2023, Omroep MAX.
- Reinier Sonneveld, *Reli Detox*. Buijten & Schipperheijn Motief 2022.
- Robert Phillipson, Lingua Franca or Lingua Frankensteinia? English in European integration and globalisation, *World Englishes* 2008 27(2), p. 250-267.
- Sally Rachel Cook & Jean-Marc Dewaele, 'The English language enables me to visit my pain'. Exploring experiences of using a later-learned language in the healing journey of survivors of sexuality persecution, *International Journal of Bilingualism*, 2021, 26(2), p. 125-139.
- Soheil Karmani, English, 'Terror', and Islam. *Applied Linguistics* 2005, 26(2), p. 262-267.